

## КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

### COMPETITIVENESS OF LIVESTOCK PRODUCTS IN THE CONTEXT OF CURRENT CHALLENGES OF AGRICULTURAL POLICY

*Волатильність екзогенного та ендогенного середовища зумовлює значні ускладнення для сучасного стану та перспектив розвитку галузі тваринництва. Ключовий прояв даних викликів виявляється в необхідності актуалізації аграрної політики держави. Метою статті є виявлення драйверів конкурентоспроможності галузі тваринництва в площині сучасних викликів аграрної політики держави. В статті здійснено аналіз ключових факторів впливу на стан конкурентоспроможності продукції тваринництва в контексті аграрної політики держави. Виявлено потенційні напрями покращення аграрної політики України в контексті сучасних викликів зовнішнього та внутрішнього середовища. В результаті аналізу виділено ключові пріоритети аграрної політики держави в розрізі нормативно-правових і регуляторних документів. Запропоновано вжити заходів, що згладжують суттєві розбіжності в масиві нормативно-правових і регуляторних документів, що визначають аграрну політику на національному та міжнародному рівні. Перспективами майбутніх досліджень є розвиток нормативно-правової та регуляторної бази аграрної політики в розрізі ключових викликів.*

**Ключові слова:** конкурентоспроможність, тваринництво, аграрна політика, структурні зміни, концентрація виробництва, нормативно-правова база, національні стандарти, міжнародні стандарти.

*Volatility of the exogenous and endogenous environment causes significant complications for the current state and prospects for the development of the livestock industry. The key sign of these challenges is the need to update the state's agrarian policy. The paper's aim is to identify the drivers of the competitiveness of the livestock industry in the field of modern challenges of the state's agrarian policy. The paper analyzes the key factors influencing the competitiveness of livestock products in the context of the state's agrarian policy. Potential directions for improving the agrarian policy of Ukraine in the context of ensuring the competitiveness of livestock products have been identified. A review of the main legal and regulatory documents that form the vector of development of the state's agrarian policy in the context of exogenous and endogenous challenges was carried out. The peculiarities of the construction of the state's agrarian policy in the plane of the main drivers and trends have been revealed. As a result of the analysis, the key priorities of the state's agrarian policy in terms of legal and regulatory documents were highlighted. Within the framework of the study, the main directions for improving the state's agrarian policy from the point of view of its adaptation to modern challenges were formulated. An analysis of the dynamics of development and the structure of the livestock industry in Ukraine was carried out in terms of key challenges. The need to take into account the structural features of animal husbandry in Ukraine as part of the adaptation of the state's agrarian policy is emphasized. It is proposed to take measures that smooth out significant differences in the array of normative and regulatory documents that determine agrarian policy at the national and international level. The conducted research can be useful for specialized researchers, experts on legislation in the agricultural sector, industry associations, and state authorities. Prospects for future research are the development of the legal and regulatory framework of agrarian policy in terms of key challenges, as well as an extended analysis of the drivers of the competitiveness of livestock farming in the area of agrarian policy.*

**Key words:** competitiveness, livestock industry, agrarian policy, structural changes, production concentration, regulatory framework, national standards, international standards.

УДК 338.22

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-23>

**Перегуда Ю.А.<sup>1</sup>**

к.е.н., доцент кафедри  
глобальної економіки,  
Національний університет біоресурсів  
і природокористування України

**Perehuda Yuliia**

National University of Bioresources  
and Nature Management of Ukraine

**Постановка проблеми.** Виклики мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності економічних агентів зумовлюють необхідність актуалізації аграрної політики держави, зокрема, в частині галузі тваринництва. Відповідно особливо важливою є актуалізація нормативно-правової та регуляторної бази в площині аграрної політики. Іншим критичним аспектом є узгодження вищезазначених змін у аграрній політиці на мікро-, мезо- та макро-рівнях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематиці конкурентоспроможності тваринництва в площині аграрної політики присвячено масив робіт. Робота Lencucha [1, с. 8–9] вивчає шляхи підтримки здорового зростання сільськогосподарського за рахунок збалансованої

аграрної політики держави. Дослідження Robinson [2, с. 135–137] аналізує проблематику реалізації аграрної політики та забезпечення конкурентоспроможності національного сектору АПК в контексті глобалізації. Дослідники Osmani M., Kolaj R., Borisov P., Arabska [3, с. 90–91] аналізують проблематику імплементації аграрної політики за ключовими блоками на прикладі Албанії. В свою чергу, Науковці MacDonald, Brauman, Sun, Carlson, Cassidy, Gerber в роботі [4, с. 280–283] здійснюють огляд взаємозв'язків між аграрною політикою, міжнародною торгівлею сільськогосподарською продукцією та глобалізацією. Дослідження Hudson [5, с. 7–8] аналізує проблематику реалізації аграрної політики за ключовими блоками на рівні компанії, галузі, держави. Робота Osmani [6, с. 4–5]

<sup>1</sup> ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

вивчає особливості забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору на мікро-рівні за рахунок інструментарію аграрної політики на прикладі фермерських господарств, що спеціалізуються на вирощуванні яблук.

Специфічним аспектам планування та реалізації аграрної політики та її впливу на конкурентоспроможність АПК і окремих галузей присвячено ряд досліджень. Робота Smith [7, с. 188–190] аналізує проблематику взаємодії між стейкхолдерами в секторі виробництва тютюну на прикладі Малаві в пост-колоніальному та глобалізаційному контексті. Дослідження Bastiaens [8, с. 850–852] вивчає особливості аграрної політики в ЄС і США, що формуються під впливом екологічних стандартів. Gardebroeck C, Reimer J.J., Baller в дослідженні [9, с. 845–846] здійснюють огляд впливу аграрної політики в частині біопалива на стан сільського господарства в Німеччині та Франції. Робота Thow [10, с. 1107–1108] вивчає особливості забезпечення продовольчої безпеки за рахунок грамотної аграрної політики в окремих країнах Африки. Дослідники Sokolova, Kirovski, Ivanov в роботі [11, с. 147–148] аналізують особливості механізмів фінансової підтримки сільськогосподарських виробників в рамках аграрної політики ЄС на прикладі фермерських господарств в Болгарії. Дослідники Ciaian, Guri, Rajcaniova, Drabik, Paloma [12, с. 591–592] в роботі аналізують проблематику фрагментації земельних ділянок в контексті аграрної політики Албанії.

Існує масив досліджень українських вчених з проблематики аграрної політики та викликів конкурентоспроможності в Україні. Робота Саблук [13, с. 7–8] вивчає ендогенні та екзогенні чинники національної аграрної політики. Дослідники Гадзало, Лузан в роботі [14, с. 9–11] аналізують проблематику управління розвитком сільськогосподарського сектору та сільських територій в контексті аграрної політики. Дослідження Кісіль [15, с. 22–24] розглядає проблематику формування та реалізації аграрної політики з точки зору макроекономічного інвестиційного процесу. Робота Шпикуляк [16, с. 29–32] вивчає проблематику розвитку сільськогосподарського сектору та національної аграрної політики в контексті євроінтеграції. Дослідження Лузан [17, с. 22–23] аналізує проблематику капіталізації аграрного сектору в площині національної аграрної політики. Білоченко в роботі [18, с. 94–95] вивчає фактор інституціональної моделі в контексті національної аграрної політики. Робота Хаустової [19, с. 73–74] вивчає проблематику розробки та імплементації аграрної політики в площині біоенергетичних технологій.

Однак, проблематика забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва в контексті сучасних викликів аграрної політики, в т.ч. в

комбінуванні на мікро- та макро-рівнях, недостатньо вивчена.

**Поставка завдання.** Метою статті є ідентифікація ключових факторів конкурентоспроможності тваринництва в контексті сучасних викликів національної аграрної політики України. Відповідно до сформованої мети дослідження поставлено ряд завдань:

1. Здійснити аналіз ключових факторів впливу на стан конкурентоспроможності продукції тваринництва.

2. Виявити потенційні напрями покращення аграрної політики держави в контексті забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва.

**Виклад основного матеріалу.** Конкурентоспроможність тваринництва перебуває під впливом спектру внутрішніх і зовнішніх драйверів. Поміж цих драйверів можемо виділити темпи економічного зростання, рівень інфляції, доступність фінансування, рівень споживчих очікувань – як ключові зовнішні фактори впливу. Зокрема, інфляція виділяється поміж «ключових фінансових ризиків екзогенної природи ... інфляція в першу чергу справляє негативний вплив на прибутковість підприємства і управлінські рішення щодо капітальних витрат» [21, с. 122]. Рівень конкуренції, інтенсивність технологічного розвитку та інноваційності, доступність ресурсів, нормативно-правова база та регуляторний режим – поміж основних внутрішніх факторів, що чинять вплив. Першочергово вплив зовнішніх і внутрішніх драйверів виявляється в ключових показниках розвитку – як на національному, так і галузевому рівнях.

Зауважимо, що обсяги вирощування сільськогосподарських тварин в Україні стабільно зростало в порівнянні з 2000 р.. Обсяги вирощування сільськогосподарських тварин станом на 2020 р. зріс на 49,7% до 3409 тис. т у живій масі – в порівнянні до 2000 р. [22]. Акцентуємо на тому, що структура вирощування сільськогосподарських тварин в розрізі підприємств і господарств населення змінилася за досліджуваний період. Вага вирощування сільськогосподарських тварин у господарствах населення знизилася з 75,6% (2000 р.) до 31,7% (2020 р.); в абсолютних цифрах це скорочення обсягів на 640 тис. т у живій масі, або від'ємний приріст -37,2% в порівнянні до бази 2000 р. [22].

Натомість вага підприємств у структурі вирощування сільськогосподарських тварин зросла з 24,4% (2000 р.) до 68,3% (2020 р.). Це зростання в 4,2 рази за досліджуваний період, або на 1771 тис. т у живій масі в порівнянні до 2000 р. [22]. Це свідчить про значні структурні зміни в національному тваринництві, що прямо та опосередковано чинить вплив на стан конкурентоспроможності галузі. Результати вищевикладеного аналізу в більших деталях подано в таблиці 1.

Стан вирощування сільськогосподарських тварин в Україні, 2000 р. і 2020 р., у живій масі тис. т

Показник	2000 р.	2020 р.	Приріст
<i>Вирощування сільськогосподарських тварин, у живій масі тис. т</i>			
Підприємства	556	2328	+1771
Господарства населення	1722	1082	-640
<i>Структура вирощування сільськогосподарських тварин, %</i>			
Підприємства	24,4%	68,3%	+43,9 п.п.
Господарства населення	75,6%	31,7%	-43,9 п.п.
<i>Виробництво основних видів продукції тваринництва на одну особу (кг на особу)</i>			
М'ясо (у забійній масі)	34	59	+25
Молоко	257	222	-35
Яйця, шт	179	387	+208

Джерело: складено на основі даних ДССУ [22]

Змінюється структура галузі тваринництва і в розрізі виробництва видів м'яса як за підприємствами, так і господарствами населення. За підприємствами зростає вага виробництва яловичини та телятини з 69,7% у 2000 р. до 72,3% у 2020 р.; аналогічна динаміка за виробництвом свинини на підприємствах з 20,9% у 2000 р. до 22,6% у 2020 р. [22]. Відповідно вага виробництва м'яса птиці на підприємствах за досліджуваний період скорочувалася з 8,2% у 2000 р. до 5,0% у 2020 р. [22].

Натомість в розрізі господарств населення падає вага виробництва яловичини та телятини, а також виробництва свинини. В свою чергу, у господарствах населення за досліджуваний період зростає вага виробництва м'яса птиці з 12,9% у 2000 р. до 22,3% у 2020 р. [22]. В свою чергу, скорочується вага виробництва інших видів продукції тваринництва у господарствах населення – падає вага виробництва яловичини та телятини на -7,4 п.п. (47,7% і 40,3% у 2000 р. і 2020 р. відповідно), скорочується вага виробництва свинини на -3,0 п.п. (36,7% і 33,7% відповідно) [22].

В результаті, відбувається концентрація виробництва підприємств на окремих видах м'яса – як підприємств, так і господарств населення; в розрізі підприємств фокус виробництва концентрується на яловичині та телятині, а також свинині; натомість в розрізі господарств населення відбувається концентрація на виробництві м'яса птиці. Подані вище результати представлені на рис. 1.

Відповідно перед тваринництвом стоїть ряд суттєвих викликів різного рівня, зокрема, в розрізі тенденцій, драйверів, структурних змін як на рівні галузі, так і окремих підприємств і господарств населення. В світлі цього потребується перегляд нормативно-правової та регуляторної бази.

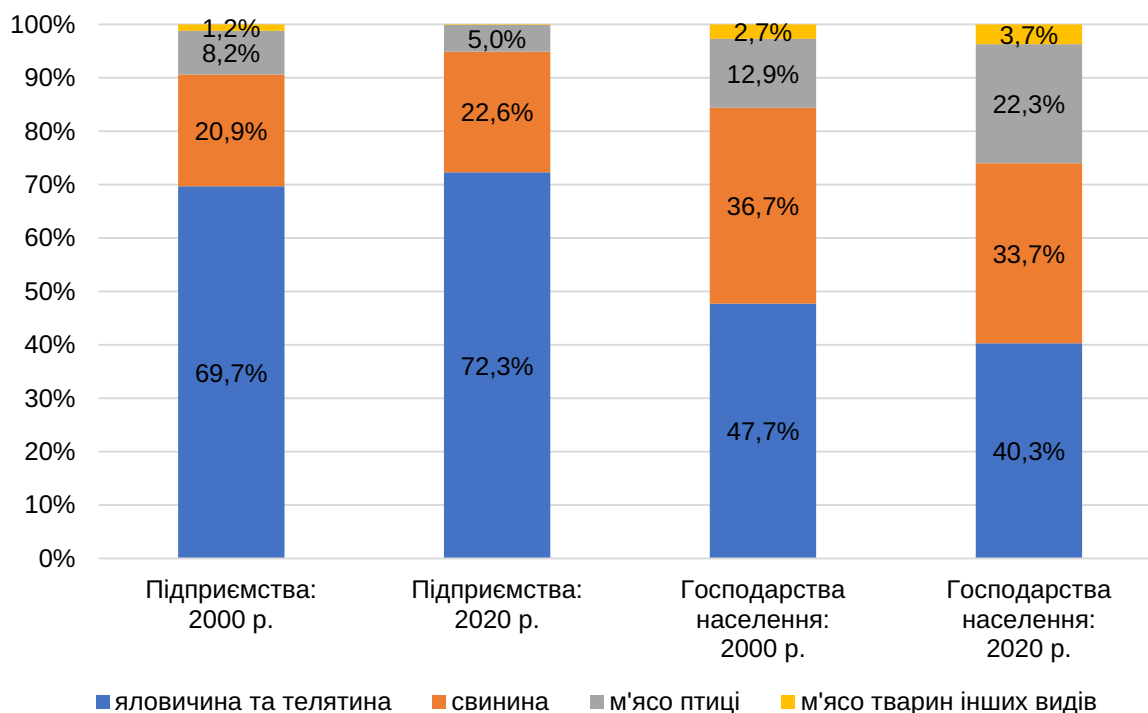
Зауважимо, що робота законодавчої та виконавчої влади в площині нормативно-правових і регуляторних документів відображає сучасні виклики аграрної політики. Розглянемо ряд законодавчих актів, що відображають сучасний розвиток

аграрної політики. Зокрема, це виклики органічного виробництва продуктів харчування, забезпечення санітарії та харчової безпеки, підтримання стану сільськогосподарських земель, інше.

Одним з ключових сучасних викликів аграрної політики є розвиток виробництва органічної продукції. В цьому контексті Документ 2496-VIII в редакції від 27.05.2022 р. сформував основу для унормування виробництва органічної харчової продукції в Україні та роботи національного ринку органічних продуктів харчування. Документ 2496-VIII в редакції від 27.05.2022 р. також визначає ролі та обов'язки в площині інфраструктури ринку органічних продуктів в Україні (органів державної влади, операторів ринку); в вищезазначеному документі також сформовано вектори політики в площині ринку органічних продуктів.

Кабінет міністрів у виконання приписів законодавства розробив Постанову №970 від 23 жовтня 2019 р., що визначає порядок роботи в на ринку органічної харчової продукції в Україні. Вищезазначений документ визначає ключові вимоги до органічного виробництва в Україні, а також роботи ринку органічної продукції. Зауважимо, що Постанова № 970 від 23 жовтня 2019 р., відповідає Регламенту ЄС 889/2008, що визначає базові правила щодо органічного виробництва та контролю в ЄС, зокрема, порядок профілактики хвороб, особливості переробки продуктів, умови утримання тварин, практики господарювання в тваринництві, особливості роботи з органічними кормами, порядок переходу до органічного виробництва, порядок контролю шкідників, особливості транспортування та зберігання органічних продуктів харчування, інше.

Проблема безпечності кормів є іншим сучасним викликом аграрної політики. В цьому контексті профільним діє Документ 2264-VIII в редакції від 21.03.2021 р. Вищезазначений документ визначає порядок роботи з різноманітних напрямків



**Рис. 1. Структура виробництва м'яса в Україні в розрізі підприємств і господарств населення, %, 2000 р. і 2020 р.**

Джерело: складено на основі даних ДССУ [22].

безпеки кормів в частині їх виробництва, пакування, маркування, контролю. Додатково даний документ визначає специфіку соціо-економічних відносин між операторами ринку кормів і органами державної влади. Документ 2264-VIII в редакції від 21.03.2021 р. врегулює власне виробництво кормів для тварин, годування тварин, роздрібну торгівлю кормами. В ключі безпеки кормів для національної галузі тваринництва діє також Документ 869-2019-п від 09.10.2019 р., що унормовує імпорт кормів для потреб тваринництва на період пандемії. Зокрема, даний документ визначає особливості умов імпорту кормів в частині особливої процедури, ролей і відповідальності органів влади, порядок роботи з ризиками в рамках імпорту кормів.

В сучасних умовах харчова безпека для споживачів є іншим основним викликом аграрної політики. В контексті викликів харчової безпеки діє Документ 2639-VIII в редакції від 01.10.2022 р., що визначає основи надання споживачам інформації про продукти харчування. Даний документ, зокрема, визначає ролі операторів ринку та їх відповідальність в розрізі маркування харчових продуктів, а також визначає контрольні функції органів державної влади з напрямку харчової безпеки. Додатково визначаються вимоги до інформації про продукти харчування, забезпечення належною інформацією споживачів з боку операторів ринку в різноманітних випадках (нефасована продукція, маркування дати кінцевого споживання в рамках

постачання продукту харчування різними постачальниками, тощо), унормовується обов'язковий перелік споживчої інформації щодо продукту харчування, визначається порядок маркування наявності ГМО в складі продукту харчування. Відповідно українська законодавча та виконавча влада проводить ґрунтовну роботу з приведення національної нормативно-правової та регуляторної бази до відповідності з міжнародними та регіональними стандартами.

**Висновки.** Підсумовуючи, важіль сучасної аграрної політики обіймає ключове місце в забезпеченні конкурентоспроможності тваринництва в Україні.

В результаті дослідження виявлено драйвери конкурентоспроможності галузі тваринництва в площині сучасних викликів аграрної політики держави. Акцентовано на важливості формування та реалізації аграрної політики в площині тваринництва, базуючись на сучасних викликах екзогенного та ендогенного середовища. Поміж ключових викликів виділено структурні зміни, концентрацію галузі. Окремий фокус дослідження спрямований на аналіз існуючого масиву нормативно-правових і регуляторних актів в контексті аграрної політики. Запропоновано шляхи покращення нормативно-правового забезпечення аграрної політики в тваринництві.

Перспективами майбутніх досліджень є розвиток нормативно-правової та регуляторної бази аграрної політики в ключі основних пріоритетів



мікро-, мезо-, макро-рівня. Додатковий науковий інтерес складає поглиблений аналіз драйверів конкурентоспроможності тваринництва в контексті формування державної політики.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Lencucha R., Pal N.E., Appau A. Government policy and agricultural production: a scoping review to inform research and policy on healthy agricultural commodities. *Global Health*. 2020. № 16. С. 1–15.
2. Robinson G.M. Globalization of agriculture. *Annual Review of Resource Economics*. 2018. № 10(1). С. 133–160.
3. Osmani M., Kolaj R., Borisov P., Arabska E. (2022). Why agricultural policies fail and two cases of policy failures in Albania. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(2). С.86–104.
4. MacDonald G.K., Brauman K.A., Sun S., Carlson K.M., Cassidy E.S., Gerber J.S. Rethinking agricultural trade relationships in an era of globalization. *BioScience*. 2015. № 65(3). С. 275–289.
5. Hudson B., Hunter D., Peckham S. Policy failure and the policy-implementation gap: can policy support programs help? *Policy Design and Practice*. 2019. № 2(1). С. 1–14.
6. Osmani M., Kolaj R., Borisov P., Arabska E. Competitiveness between figures and metaphors: are farmers' apple producers enough competitive? *Bulgarian Journal of Agricultural Science*. 2021. № 27(1). С. 1–13.
7. Smith J., Lee K. From colonisation to globalisation: a history of state capture by the tobacco industry in Malawi. *Review of African Political Economy*. 2018. № 45(156). С. 186–202.
8. Bastiaens I., Postnikov E. Greening up: the effects of environmental standards in EU and US trade agreements. *Environmental Politics*. 2017. № 26(5). С. 847–869.
9. Gardebroeck C, Reimer J.J., Baller L. The impact of biofuel policies on crop acreages in Germany and France. *Journal of Agricultural Economy*. 2017. № 68(3). С. 839–860.
10. Thow A.M., Greenberg S., Hara M., Friel S., Du Toit A., Sanders D. Improving policy coherence for food security and nutrition in South Africa: a qualitative policy analysis. *Food Security*. 2018. № 10(4). С. 1105–1130.
11. Sokolova E., Kirovski P., Ivanov B. The role of EU direct payments for production decision-making in Bulgarian agriculture. *Agriculture and Forestry*. 2015. № 61(4). С. 145–152.
12. Ciaian P., Guri F., Rajcaniova M., Drabik D., Paloma S.G. Land fragmentation and production diversification: a case study from rural Albania. *Land Use Policy*. 2018. №76. С. 589–599.
13. Саблук П.Т., Лузан Ю.Я. Аграрна політика та чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 6–17.
14. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 6–18.

15. Кісіль М.І. Макроекономічний інвестиційний процес у сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2021. № 9. С. 19–30.

16. Шпикуляк О.Г., Ходаківська О.В., Пугачов М.І., Грищенко О.Ю. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 26–41.

17. Лузан Ю.Я., Лузан О.Ю. Капіталізація аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2016. № 3. С. 21–29.

18. Білоченко А.М. Теоретико-методологічні підходи до розробки інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 92–101.

19. Рябокони В.П. Соціальний розвиток села в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 9. С. 6–18.

20. Хаустова В.Є., Гришова І.Ю., Костенко Д.М., Бутенко Т.В. Державна політика у сфері впровадження біоенергетичних технологій в контексті її нормативно-правового забезпечення. *Економіка АПК*. 2021. № 11. С. 70–82.

21. Алексін Г. Фінансові ризики ведення бізнесу екзогенної природи та заходи з їх подолання. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку* : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : КНЕУ, 2016. С. 121–123.

22. Матеріали ДССУ. URL: [https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_tvar\\_zb.htm](https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_tvar_zb.htm) (дата звернення: 20.10.2022).

**REFERENCES:**

1. Lencucha, R., Pal, N. E., Appau, A., Thow, A. M., & Drope, J. (2020). Government policy and agricultural production: a scoping review to inform research and policy on healthy agricultural commodities. *Globalization and Health*, no. 16(1). DOI: <https://doi.org/10.1186/s12992-020-0542-2>.
2. Robinson, G. M. (2018). Globalization of Agriculture. *Annual Review of Resource Economics*, no. 10(1), pp. 133–160. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-resource-100517-023303>.
3. Osmani, M., Kolaj, R., Borisov, P., & Arabska, E. (2022). Why agricultural policies fail and two cases of policy failures in Albania. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, no. 8(2), pp. 86–104. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.05>.
4. MacDonald, G. K., Brauman, K. A., Sun, S., Carlson, K. M., Cassidy, E. S., Gerber, J. S., & West, P. C. (2015). Rethinking Agricultural Trade Relationships in an Era of Globalization. *BioScience*, no. 65(3), pp. 275–289. DOI: <https://doi.org/10.1093/biosci/biu225>.
5. Hudson, Bob & Hunter, David & Peckham, Stephen. (2019). Policy failure and the policy-implementation gap: can policy support programs help?. *Policy Design and Practice*, no. 2, pp. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1080/25741292.2018.1540378>.
6. Osmani, Myslym & Kolaj, Rezear & Borisov, Petar & Arabska, Ekaterina. (2021). Competitiveness between figures and metaphors; are farmers' apple

producers enough competitive. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, no. 27, pp. 31–43. Available at: [https://www.researchgate.net/publication/355192661\\_Competitiveness\\_between\\_figures\\_and\\_metaphors\\_are\\_farmers\\_apple\\_producers\\_enough\\_competitive](https://www.researchgate.net/publication/355192661_Competitiveness_between_figures_and_metaphors_are_farmers_apple_producers_enough_competitive).

7. Smith, J., & Lee, K. (2018). From colonisation to globalisation: a history of state capture by the tobacco industry in Malawi. *Review of African Political Economy*, no. 45(156), pp. 186–202. DOI: <https://doi.org/10.1080/03056244.2018.1431213>.

8. Bastiaens, I., & Postnikov, E. (2017). Greening up: the effects of environmental standards in EU and US trade agreements. *Environmental Politics*, no. 26(5), pp. 847–869. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644016.2017.1338213>.

9. Gardebroek, K., Reimer, J. J., & Baller, L. (2017). The Impact of Biofuel Policies on Crop Acreages in Germany and France. *Journal of Agricultural Economics*, no. 68(3), pp. 839–860. DOI: <https://doi.org/10.1111/1477-9552.12218>.

10. Thow, A. M., Greenberg, S., Hara, M., Friel, S., duToit, A., & Sanders, D. (2018). Improving policy coherence for food security and nutrition in South Africa: a qualitative policy analysis. *Food Security*, no. 10(4), pp. 1105–1130. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12571-018-0813-4>.

11. Sokolova, E., Kirovski, P., & Ivanov, B. (2015). The Role of EU Direct Payments for Production Decision-Making in Bulgarian Agriculture. *The Journal of Agriculture and Forestry*, no. 61(4), pp. 145–152. DOI: <https://doi.org/10.17707/agricultforest.61.4.15>.

12. Ciaian, P., Guri, F., Rajcaniova, M., Drabik, D., & Paloma, S. G. Y. (2018). Land fragmentation and production diversification: A case study from rural Albania. *Land Use Policy*, no. 76, pp. 589–599. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.02.039>.

13. Sabluk, P., & Luzan, Y. (2019). Ahrarna polityka ta chynnyky yii realizatsii [Agrarian policy and factors for its implementation]. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006>.

14. Hadzalo, Y., & Luzan, Y. (2020). Udoskonalennia derzhavnogo upravlinnia rozvytkom ahrarnoho sektoru ekonomiky ta silskykh terytorii Ukrainy [Improvement of state management for development of the agricultural sector of the economy and rural territories of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 313(11), pp. 6–18. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202011006>.

15. Kisil, M. (2021). Makroekonomichni investytsiyni protsesy u silskomu hospodarstvi Ukrainy [Macroeconomic investment process in agriculture of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 323(9), pp. 19–30. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109019>.

16. Shpykuliak, O., Khodakivska, O., Pugachov, M., & Hryshchenko, O. (2021). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Development of the agricultural sector of Ukrainian economy in conditions of the impact of the COVID-19 pandemic]. *Ekonomika APK*, 320(6), 26–41. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202106026>.

17. Luzan, Yu., Luzan, O. (2016). Kapitalizatsiia ahrarnoho sektoru Ukrainy [Capitalisation of agrarian sector of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 21–29. URL: <http://www.eapk.org.ua/en/contents/2016/03/21>.

18. Bilochenko, A. (2021). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do rozrobky instytusionalnoi modeli finansovoho zabezpechennia ahrarnoho sektoru [Theoretical and methodological approaches to the development of an institutional model of the agricultural sector financial support]. *Ekonomika APK*, no. 316(2), pp. 92–101. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102092>.

19. Riabokon, V. (2021). Sotsialnyi rozvytok sela v umovakh detsentralizatsii vlady [Rural social development in the conditions of government decentralization]. *Ekonomika APK*, no. 323(9), pp. 6–18. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109006>.

20. Khaustov, V., Gryshova, I., Kostenko, D., Butenko, T. (2021). Derzhavna polityka u sferi vprovadzhennia bioenerhetychnykh tekhnolohii v konteksti yii normatyvno-pravovoho zabezpechennia [State policy in the field of implementation of bioenergy technologies in the context of its regulatory and legal support]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 70–82. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202111070>.

21. Aleksin, G. (2016). Finansovi ryzyky vedennia biznesu ekzohennoi pryrody ta zakhody z yikh podolannia [Financial risks of exogenic nature in conducting business and ways of its overcoming]. Proceedings of the *Korporatyvni finansy: problemy ta perspektyvy innovatsiinoho rozvytku*. Kyiv: KNEU, pp. 121–123. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/19280/121%20-%20123.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

22. Materialy DSSU [State Statistics Service of Ukraine data]. Available at: [https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_tvar\\_zb.htm](https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_tvar_zb.htm).